
พื่อต่อ : รูปลักษณ์ทางคติความเชื่อแห่งประเพณีของบรรพบุรุษชาวจีนในจังหวัดภูเก็ต

Por Tor : The Traditional Belief Aspectsof Chinese Ancestors in

Phuket Province

ปัทมาสน์ พิณนุกูล*

Patamas Pinnukul

Received : March 8, 2019

Revised : June 21, 2019

Accepted : June 30, 2019

บทคัดย่อ

พื่อต่อ หรือสารทจีน เป็นประเพณีที่มีคติความเชื่อ และรูปแบบองค์ประกอบของการประกอบสร้างพิธีกรรมในศาลเจ้า ซึ่งถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และใช้พื้นที่ประดิษฐ์เป็นการเฉพาะในการทำพิธีกรรมที่มีการใช้พื้นที่เป็นฉากเป็นเวที เป็นมหรสพ มีบุคคลสำคัญทั้งคนไทยเชื้อสายจีน และคนอื่น ๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ที่มีส่วนร่วมในพิธีกรรม มีการหมั้นเวียนและร่วมกันดำเนินการใน “มิติช่วงเวลาในพื้นที่แห่งความศักดิ์สิทธิ์” ตั้งแต่วันที่ 1 เดือน 7 จนถึงวันสุดท้ายของเดือน 7 ตามปีจันทรคติจีน เพื่อเช่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ วิญญาณวีรชน และวิญญาณที่ไร้ญาติ ตามพื้นที่ของชุมชนต่างๆ ชุมชนหรือศาลเจ้าที่จัดงาน แต่ไม่มีกิมฉิ้น หรือเทวรูปองค์เทพไต่ซือเอี้ย จะมีการจัดทำประติมากรรมตุ๊กตากระดาษของค์เทพไต่ซือเอี้ย หรือจัดทำป้ายชื่อองค์เทพไต่ซือเอี้ย ที่ทำด้วยกระดาษขึ้นแทน รวมทั้งมีขนมเต่าแดงหรือที่เรียกว่า “อั้งกั” ซึ่งกลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญของประเพณีพื่อต่อที่แสดงความหมายทางสัญลักษณ์คติความเชื่อเรื่องคุณงามความดี ความกตัญญูที่มีต่อบรรพชนของคนจีน นำไปสู่กระบวนการสร้างงานศิลปะขนมเต่าแดงที่เป็นตัวหมายที่สื่อถึง “เกราะ หรือสิ่งปกป้องคุ้มครอง” ตามความเชื่อที่ว่า “เต่า” เป็นสัตว์มงคล เป็นพาหนะแห่งสวรรค์ มีอายุยืนยาว สามารถนำผู้คนข้ามแดนทุรกันดาร จนล่วงพ้นจากความทุกข์ยากทั้งปวง คนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดภูเก็ต ร่วมกันสืบทอดประเพณีพื่อต่ออย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ : พื่อต่อ / รูปลักษณ์ / ความเชื่อ / ประเพณี / บรรพบุรุษชาวจีน

ABSTRACT

Por Tor was the belief tradition and there was the format of composition about shrine ritual which was the sacred space, including using specific artificial areas for performing the ritual. The areas were set as the scenery, stage and entertainment. There were important persons both Thai Chinese people and others from inside and outside the area who participated in the ritual by circulating and working together for “Time Dimension of Sacred Space” from the 1st of seventh month to the last day of seventh month according to the Chinese lunar year. The mentioned above was held for paying respect to the ancestral spirits, heroic spirits and other spirits in community areas. The communities or shrines were organized the ritual but there was no Kim Sin or the Chinese god idol; Ti Sux Xei which was made as paper doll sculptures or name labels instead. Include the red turtle dessert called as “Auguk”, the important symbol of Por Tor tradition; meaning of goodness and gratitude to the ancestors of Chinese people that led to art creation process. The red turtle dessert was meant as “the armor or protection” believed that the turtle was the auspicious animal; vehicle of heaven, having a long life and it could take the people step over the land of hardship. Thai Chinese people in Phuket still maintain the tradition inheritance continuously.

Keywords : Por Tor / Aspects / Beliefs / Tradition / Chinese Ancestors

บทนำ

คนจีนเชื้อสายต่าง ๆ รวมถึงเชื้อสายฮกเกี้ยน ส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนานิกายมหายานแบบจีน โดยพุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้าสู่จีนในสมัยราชวงศ์ฮั่น และมีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เข้ากับบริบททางสังคมในแต่ละยุคสมัยมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งนิกายมหายานสามารถปรับตัวได้เป็นอย่างดี จนกลายเป็นพุทธศาสนามหายานแบบจีนที่มีอิทธิพลต่อระบบความคิด ความเชื่อทางศาสนาของชาวจีนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในสมัยราชวงศ์สุย และราชวงศ์ถัง ที่ถือเป็นยุคที่พุทธศาสนาในจีนเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก เพราะในช่วงเวลานั้นมีการรวมแคว้นต่าง ๆ ให้เป็นปึกแผ่นกว้างขวางมากขึ้น จึงทำให้มีการแลกเปลี่ยนทั้งด้านเศรษฐกิจ ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวจีนกลุ่มต่างๆ ส่งผลให้พุทธศาสนามีพัฒนาการมากขึ้น โดยกษัตริย์ในสมัยราชวงศ์ถัง ได้ยึดหลักปรัชญาทั้งของขงจื้อ เต๋า และพุทธศาสนาใช้ในการปกครองประเทศ พุทธศาสนาที่ผ่านการหลอมรวมจากวัฒนธรรมจีนส่วนหนึ่งได้นำเอาปรัชญาของขงจื้อและเต๋ารวมเข้าด้วยกัน กลายเป็นพุทธศาสนานิกายต่างๆ ตามแบบวัฒนธรรมจีน (College of Beijing Chinese, et al, 2007, p.13)

ในส่วนของจังหวัดภูเก็ต ที่มีชาวจีนกลุ่มต่างๆ อพยพหนีภัยเศรษฐกิจและภัยสงครามในช่วงปลายราชวงศ์ชิง เข้ามาทำมาหากินและตั้งบ้านเรือนเป็นชุมชนเล็กๆ ในบริเวณที่เรียกว่า “ท่งคา” หรือ “ทุ้งคา” และบริเวณตัวเมืองกะทู้เท่านั้น ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนเชื้อสายฮกเกี้ยนที่นำเอาคติความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีของตนมาปฏิบัติร่วมกันในชุมชน และส่งผ่านต่อมาสู่ลูกหลานคนไทยเชื้อสายจีนที่เรียกกันว่า “บาบ๋า” ซึ่งเป็นลูกผสมระหว่างคนจีนโพ้นทะเลกับคนพื้นเมืองภูเก็ต และได้ถ่ายทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น โดยประเพณีที่สำคัญต่างๆ ยังคงปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน และหนึ่งในประเพณีที่สำคัญ คือ ประเพณี “พ้อต่อ” หรือที่เรียกกันว่าประเพณี “สารทจีน”

เดิมสารทจีนเป็นเทศกาลสำคัญของลัทธิขงจื้อ เต๋า และพุทธศาสนา ซึ่งในอดีตเป็นเทศกาลที่ยิ่งใหญ่ในประเทศจีน แต่ปัจจุบันความสำคัญของเทศกาลนี้ลดน้อยลง เพราะชาวบ้านของชาวจีนทางภาคเหนือไม่ได้กระทำแล้ว คงเหลือแต่ในวัดพุทธ และวัดเต๋า รวมทั้งยังคงแพร่หลายอยู่ในหมู่ชาวจีนทางภาคใต้ ตั้งแต่ มณฑลหูเป่ย์ อานฮุย เจ้อเจียง ลงมาจนถึงกวางสี ยูนนาน ในหมู่ชาวจีนแคะ กวางตุ้ง ฮกเกี้ยน แต่จิว และ ไทหล่า (Sikkhakosol, 2014, p.368) รวมทั้งยังคงเป็นเทศกาลที่สำคัญและมีเอกลักษณ์เฉพาะที่กลายเป็นจุดสนใจในด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดภูเก็ตในปัจจุบันด้วย

ประเพณีฟ้อต้อของบรรพบุรุษชาวจีนในจังหวัดภูเก็ตมีรูปลักษณะทางคติความเชื่อแห่งประเพณีใน ประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. คติตามความเชื่อ และรูปแบบองค์ประกอบของการประกอบสร้างพิธีกรรม

คนจีนในอดีตมีความเชื่อว่า ช่วงเดือน 7 ตามปฏิทินจีนเป็นช่วงเทศกาลของคนตาย จึงถือว่าเป็น “เดือนผี” โดยเริ่มนับตั้งแต่วันแรกของเดือน คือวันที่ 1 เดือน 7 ตามปฏิทินจันทรคติจีน ถือเป็นวัน “เปิดประตูยมโลก” ให้เหล่าผี เปรต อสุรกาย หรือวิญญาณทั้งหลายออกมาท่องเที่ยวและรับการเซ่นไหว้จากญาติพี่น้องใน โลกมนุษย์ มีการจัดงานประเพณี “ฟ้อต้อ” เพื่อเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ วิญญาณวิรชน และวิญญาณที่ไร้ญาติ ตามพื้นที่ของชุมชนต่างๆ ตลอดช่วงเดือนนี้ไปจนถึงวันสุดท้ายของเดือน 7 ตามปฏิทินจันทรคติจีน ที่ถือเป็นวัน “ปิดประตูยมโลก” ดังที่ Pattranupravat (2009, p.118) กล่าวถึงช่วงเดือนประตูดังเปิด-ปิด สรุปได้ว่า ในช่วง เดือน 7 ของทุกปี คนจีนส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นเดือนที่นรกภูมิมีการปลดปล่อยวิญญาณพวกภูตผีไร้ญาติที่หิวโหยให้ ออกมารับส่วนบุญในโลกลมนุษย์ โดยมีเวลากำหนดให้ 1 เดือน เมื่อครบกำหนดสิ้นเดือน 7 แล้ว ดวงวิญญาณภูตผี ต่างๆ ก็กลับสู่นรกภูมิจากความเชื่อนี้นำไปสู่ข้อห้ามของคนจีนในอดีต ที่ห้ามลูกหลานของตนไม่ให้ออกนอกบ้าน หลังเวลาพลบค่ำ เพื่อหลีกเลี่ยงเคราะห์ที่หายนามร้ายที่อาจจะเกิดขึ้น จากอิทธิพลของดวงวิญญาณที่ถูก ปลดปล่อยออกมา รวมทั้งถือเป็นเดือนต้องห้ามสำหรับงานมงคลต่างๆ ด้วย

วันที่ 15 เดือน 7 ตามปฏิทินจันทรคติจีน (ซิดไจ้ยจับห่อง หรือซิดไจ้ยปั่ว) เป็นวันที่พระจันทร์เต็มดวง กลางเดือน 7 คนไทยมักเรียกกันว่า “วันสารทจีน” เป็นวันไหว้สมภพหรือ “เส่งต่าน” ขององค์เทพ “เต็กวันไต่ เต้” หรือ “ต่งหงวนเต็กวัน” ตามสำเนียงจีนฮกเกี้ยน จึงเรียกช่วงเทศกาลนี้ว่า “ต่งหงวนไต่เต้” หรือเทศกาลต่งหงวน ซึ่งองค์เทพต่งหงวนเต็กวัน เป็นหนึ่งในองค์เทพสำคัญ 3 องค์ประจำศาสนาเต๋า ได้แก่ องค์เทพประจำฟ้า ดิน และแม่น้ำ (Manuchantharat, 2018, June 21) เป็นองค์เทพที่ผู้คนเคารพบูชา และเชื่อว่าเป็นองค์เทพที่ สร้างโลก หรือที่เรียกตามภาษาจีนฮกเกี้ยนว่า “ซำกวันไต่เต้” ประกอบด้วยองค์เทพต่งหงวนเต็กวัน หรือองค์ เทพเต็กวันไต่เต้ คือ เทพผู้เป็นใหญ่ในพื้นที่ภพ องค์เทพต่งหงวนเทียนกวัน หรือเทียนกวันไต่เต้ คือ เทพผู้เป็น ใหญ่ในพื้นที่ฟ้า และองค์เทพฮ่าหงวนจ้วยกวัน หรือจ้วยกวันไต่เต้ คือ เทพผู้เป็นใหญ่ในพื้นที่น้ำ พิธีกรรมฟ้อต้อ จึงถือ ว่าวันที่ 15 เดือน 7 ตามปฏิทินจันทรคติจีน เป็นวันไหว้บวงสรวงองค์เทพแห่งพื้นที่ ฟ้า พื้นภพ และพื้นน้ำ (Shrine Seng Tek Ben, n.d., p.6) นอกจากนี้ วันที่ 15 เดือน 7 ตามปฏิทินจันทรคติจีน ยังเป็นวันมหาปวารณา หรือวัน สสุดท้ายของการทำสังฆกรรมร่วมกันในวันออกพรรษาของพุทธศาสนานิกายมหายานด้วย

ฟ้อต้อ เป็นภาษาจีนสำเนียงฮกเกี้ยน กร่อนมาจากคำว่า “ฟ้อต้อ จ่งเซ้ง” หมายถึง การโปรดสัตวีให้ หลุดพ้นจากห่วงแห่งความทุกข์โดยทั่วกัน จึงมีการจัดพิธีเซ่นไหว้อุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ เหล่าวิรชน และ วิญญาณเร่ร่อน ตลอดช่วงเดือน 7 ตามปฏิทินจันทรคติจีน ที่เรียกกันว่า ช่วงเดือนสารทจีน ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับ สารทไทยที่มีการทำบุญเข้าวัดอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ และวิญญาณเร่ร่อน ตลอดช่วงเดือน 10 ตามปี จันทรคติไทย ความคล้ายคลึงกันนี้เป็นผลมาจากคติความเชื่อร่วมกันทางพุทธศาสนา อันเป็นหนึ่งในศาสนาหลัก ของคนไทยและคนจีนมาตั้งแต่อดีตกาล โดยพุทธศาสนาเรียกเทศกาลนี้ตามภาษาสันสกฤต ว่า “อุลลัมพน”

ส่วนสำเนียงจีนฮกเกี้ยน เรียกว่า “อุหลานผูน” และเรียกเทศกาลนี้ว่า “อุหลานผูนเซ่งโหย่” คำว่า “เซ่งโหย่” หมายถึง งานชุมชนเฉลิมฉลอง จึงหมายถึง งานเฉลิมฉลองเทศกาลอุลลัมพุน ซึ่งต่อมาร่อนคำเป็น “อุหลานผูนโหย่” หรือ “อุหลานเซ่งโหย่” แต่คนภูเก็ตินิยมเรียกตามบรรพบุรุษชาวฮกเกี้ยนว่า “พ้อต้อ” (Chuenphimonchankit, 2018, June 25)

ในสมัยราชวงศ์จิ้นของจีน พระสูตร “อุลลัมพุนสูตร” ของพุทธศาสนานิกายโยคยาจารย์ มีอิทธิพลต่อเทศกาลไหว้บรรพบุรุษในช่วงเดือน 7 ตามปีจันทรคติจีนเป็นอย่างมาก Sikkhakosol (2014, pp.372-373, pp.385-386) กล่าวถึงความตอนหนึ่งในคัมภีร์ อุลลัมพุนสูตร ว่า พระโมคคัลลานะเห็นมารดาเกิดเป็นปรตัตตูปชีวีเปรตผู้อดอยากทิวโหย จึงใช้อิทธิฤทธิ์นำบาตรข้าวไปส่งให้ เปรตมารดาใช้มือซ้ายประคองบาตร มือขวาเปิบข้าว แต่ยังไม่ทันที่ข้าวจะเข้าปาก ข้าวนั้นก็กลับกลายเป็นถ่านไปสิ้น พระเถระเจ้าจึงนำความมาราบพูลพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงมีพุทธฎีกาตรัสว่า

“โยมมารดาของเรามีบาปหนักเกินกำลังฤทธิ์ และบุญกุศลของเธอเพียงผู้เดียวจะช่วยให้ ต้องใช้บุญฤทธิ์ของสงฆ์จากทั่วทุกสารทิศประมวลกันเป็นมหาบุศยจึงจะโปรดมารดาเธอให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งปวงในอบายได้ ตถาคตจะบอกวิธีให้ ในวัน 15 ค่ำกลางเดือน 7 อันเป็นวันมหาปวารณาออกพรรษา เพื่อโปรดบิดามารดาทั้ง 7 ชาติในอดีตและบิดามารดาในชาติปัจจุบัน ให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งปวง เธอจงจัดภัตตาหารหลากรส ผลไม้ นานาชนิด น้ำ ปานะ ฐูปเทียนแลเครื่องไทยทานใส่พานภาชนะเป็นสังฆทานถวายแด่พระสงฆ์ จากทุกสารทิศ ด้วยบุญฤทธิ์ที่พระสงฆ์ได้รักษาพรตพรหมจรรย์มาครบถ้วน 1 พรรษา แลอาณิสสแห่งสังฆทานนี้ บิดามารดาในชาติก่อน 7 ชาติและบิดามารดา ในชาตินี้ตลอดจนวงศาญาติจะพ้นจากอบายภูมิทั้งสาม (นรก เปรต เดรัจฉาน) โดยพลัน หากบิดามารดาในชาติก่อนทั้ง 7 ชาติขึ้นสวรรค์ก็จะเกิดทันทีเป็นโอบาติกะ กำเนิดในสรวงสวรรค์อันเรืองโรจน์” พระโมคคัลลานะเถระจึงดำเนินการตามพุทธบรรพชา มารดาก็พ้นจากอบายภูมิ พระเถระเจ้าจึงทูลว่า “ต่อไปภายหน้าหากลูกหลานผู้มกตเวทิตาจิตปรารถนาช่วยบิดามารดาให้พ้นจากอบายแลทุกข์ภัย ก็ควรจัดสังฆทานอุลลัมพุนบูชา”

Sikkhakosol (2014) ยังกล่าวถึงกลุ่มคนแต่จิวที่มีการเซ่นไหว้บรรพบุรุษในช่วงเดือน 7 ตามปีจันทรคติจีน ที่เรียกว่า “ซีโกวโจย” คำว่า “ซีโกว” เป็นพิธีที่กระเจาด เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่วิญญาณที่ไม่มีญาติ และเปรตชน รูปแบบหนึ่ง โดยมีหลักการสำคัญ คือ การแจกทานให้แก่คนยากจน มีชื่อตามคัมภีร์พุทธศาสนาของจีนแต่จิวว่า “หญู่แคเอี่ยมเค่า” แปลว่า “พิธีเปรตพลีโยคกรรม” เป็นพิธีอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับ โดยเฉพาะที่ไม่มีญาติทั้งหลาย เป็นพิธีสำคัญคู่กับ “อุลลัมพุนสังฆทาน” ที่มีการอุทิศส่วนกุศลแก่บิดา มารดา และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว แต่ปัจจุบันการจัดอุลลัมพุนสังฆทานในหมู่ชาวบ้านจีนสูญหายไป ส่วนรูปแบบพิธีกรรมที่กระเจาดที่จัดขึ้นในจีน ไต้หวัน และไทยมีลักษณะที่แตกต่างกันอยู่บ้าง

จะเห็นได้ว่า การเซ่นไหว้ภูตผีมีมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ โดยเข้าใจว่าคนเราเมื่อร่างกายดับสิ้นไปแล้ว วิญญาณยังไม่ตาย แต่วิญญาณจะออกจากร่างกายไปอาศัยอยู่ในอีกโลกหนึ่ง และเชื่อว่าผลของการกระทำในโลกนี้จะสะสมส่งผลให้เกิดผลในโลกหน้า ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ นรก และสวรรค์ อันเป็นดินแดนที่มนุษย์จะต้องไปเกิดตามผลแห่งบาปบุญคุณโทษที่กระทำไว้ โดยเมื่อตายไปแล้วอาจตกไปอยู่ในนรก ซึ่งในความคิดมนุษย์ นรกเป็นภาพที่น่าเกลียดน่ากลัว ตรงข้ามกับภาพของสวรรค์ที่เพียบพร้อมและอุดมสมบูรณ์ ความเชื่อดังกล่าวนี้จึงสะท้อนอยู่ในประเพณีท้องถิ่นที่มุ่งปลูกฝังให้มนุษย์ประพฤติดี ประกอบแต่กรรมดี เพื่อกรรมดีที่กระทำจะส่งผลให้ไปสู่ภพภูมิที่ดีในชาติต่อไป (Thapanee, pesud. 2006, p.19) อย่างไรก็ตามความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณมีการพัฒนาไปตามความคิดของมนุษย์ที่อาจเหมือนหรือแตกต่างกันไป ความคิดเหล่านี้สะท้อนผ่านความเชื่อที่นำไปสู่การประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของชาวจีน ดังที่ Wasinanon. (2009, pp.16-18) กล่าวถึงชาวจีนว่า ให้

ความสำคัญในเรื่องความกตัญญูและการเคารพต่อบรรพบุรุษ จึงเกิดเป็นพิธีกรรมการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ ที่มีการกล่าวกันว่า เป็นการผนวกรวมจากการเซ่นไหว้สัญลักษณ์ประจำเผ่า และการเซ่นไหว้ภูตผี เนื่องจากการเซ่นไหว้สัญลักษณ์ประจำเผ่ามีนัยแฝงของการเซ่นไหว้บรรพบุรุษอยู่ด้วย แต่เป้าหมายของการเซ่นไหว้เปลี่ยนจากเดิมที่เป็นสัตว์วิเศษหรือสิ่งของ กลายเป็นการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ เพื่อขอให้บรรพบุรุษคุ้มครองให้ลูกหลานมีความสุข ความเจริญ

ความเชื่อดั้งเดิมที่มีการเซ่นไหว้ตั้งแต่ธรรมชาติ ภูตผีปีศาจ และบรรพบุรุษ ยังคงเป็นความเชื่อที่ปรากฏให้เห็นในทุกยุคสมัย ไม่อาจแยกออกกระหว่างความเป็นสังคมกับมนุษย์ และมนุษย์กับศาสนา และภายใต้สถานะที่มนุษย์ต้องประสบกับปัญหาพลวัตทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง หรือสถานะอื่นๆ ที่ไม่ได้เป็นไปอย่างใจปรารถนา จึงต้องมีการปรับตัวให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้ การพึ่งอำนาจสิ่งลึกลับและวิญญาณผีบรรพบุรุษจึงเป็นหนทางหนึ่ง เพราะเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้จะช่วยปกป้องคุ้มครองให้ชีวิตดำเนินไปตามวิถีที่สงบสุข และประสบความสำเร็จ จึงทำให้เกิดปรากฏการณ์ของการกระทำร่วมกันที่สัมพันธ์กับอำนาจสิ่งลึกลับในพื้นที่ทางสังคมของกลุ่มคนต่างๆ เพื่อให้เกิดผลตอบสนองที่ดีทั้งในปัจจุบันและในภายภาคหน้า สอดคล้องกับที่ Wongwiphak. (2012 October-2013 March, p.7) กล่าวถึงพิธีกรรมที่กระทำร่วมกันในชุมชนว่า อาจเป็นเพราะเป็นวาระของงานประเพณีที่เชื่อว่า จะส่งผลตอบรับในภายภาคหน้า จึงเป็นที่นิยมถือปฏิบัติกันอย่างแพร่หลาย บางสังคมกำหนดให้มีการประกอบพิธีกรรมหลายวันติดต่อกัน เพื่อให้บุคคลในชุมชนหรือสมาชิกมีโอกาสสะสมผลของการกระทำเพื่ออนาคตได้ทั่วถึงกัน โดยศาสนสถานเป็นศูนย์รวมของการปฏิบัติกิจพิธีที่คนจะหลั่งไหลไปร่วมสะสมผลของการกระทำในภพนี้เพื่อสู่ภพหน้า เกิดเป็นข้อเสนอ 3 ประการที่เกี่ยวกับการกระทำตามความเชื่อเพื่อผลตอบรับระยะยาว ได้แก่ 1) เป็นการกระทำของผู้คนในกลุ่มปฐมภูมิ โดยเฉพาะครอบครัวเครือญาติ 2) การประกอบพิธีจะดำเนินไปอย่างเคร่งครัดในสังคมที่ให้ความสำคัญกับ “อนุรักษนิยม” ในสังคมที่ยึดถือปฏิบัติตามผู้นำหรือผู้อาวุโสที่มีกระทำตามพิธีกรรม และ 3) ในสังคมที่การอ่าน เขียน ยังจำกัด จะอาศัยสื่อต่างๆ เช่น ประติมากรรมองค์เทพ และการบอกเล่าผ่านมุขปาฐะในรูปของนิทานและตำนาน มาเป็นแบบแผนให้ประพฤติปฏิบัติ เพื่อผลลัพธ์ในภายภาคหน้า เช่นเดียวกับเทศกาลพ่อต๋อในจังหวัดภูเก็ต ที่บรรพบุรุษชาวจีนร่วมกันจัดให้มีขึ้นตามแนวทางศาสนา เพื่อเซ่นไหว้วิญญาณผีบรรพบุรุษ ภูตผีปีศาจ เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู กตเวทิต่อบรรพชน และการแบ่งปันให้ทานแก่เหล่าวิญญาณที่ทุกข์ยาก ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่ตนเอง เป็นการสะสมผลบุญไว้ใช้ในภพหน้า รวมทั้งยังเป็นการรำลึกถึงดินแดนบ้านเกิดที่ตนจากมา และสร้างความเป็นตัวตนของกลุ่มคนจีนขึ้นในสังคมใหม่ด้วย จึงก่อให้เกิดเป็นพื้นที่พิธีกรรมแห่งการโปรดทานประจำปีของชุมชนต่างๆ ในจังหวัดภูเก็ตสืบมาจนถึงปัจจุบัน

ในช่วงประเพณีพ่อต๋อของจังหวัดภูเก็ต จะมีการจัดอาหารคาวหวานเพื่อเซ่นไหว้ดวงวิญญาณต่างๆ ทั้งวิญญาณบรรพบุรุษของตนเอง และ “โฮ้เฮียตี้” ที่แปลตามศัพท์ว่าพี่น้องที่ดีของเรา หมายถึง บรรดาวิญญาณทั่วๆ ไป ทั้งที่มีญาติและไม่มีญาติ รวมทั้งสัมภเวสีทั้งหลาย (Manuchantharat, 2018, June 21) สอดคล้องกับที่ Sikkhakosol. (2014, p.380) กล่าวถึงวิญญาณเหล่านี้ว่า พวกผี โบราณเรียกว่า “ลี้” ถือเป็นผีชั่วร้าย ด้วยอิทธิพลของพุทธศาสนาทำให้ทัศนะของผีพวกนี้เปลี่ยนไปเป็นผีที่นาสงสาร จนปัจจุบันเรียกผีพวกนี้ว่า “โฮ้เฮียตี้” แปลว่า “พี่น้องที่ดี” และเน้นวิญญาณผีผู้ยากไร้ไม่มีญาติ จึงกล่าวได้ว่า โฮ้เฮียตี้ในงานพ่อต๋อ เป็นผีไร้ญาติ หรือกลุ่มคนเงินโพ้นทะเลที่เข้ามาทำงานในจังหวัดภูเก็ต ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภูมิลำเนาเมืองแร่ ไม่มีลูกหลานจัดพิธีเซ่นไหว้ให้รวมไปถึงผีเร่ร่อนอื่นๆ ด้วย ส่วนรูปแบบการเซ่นไหว้ แบ่งได้ 2 แบบ คือ “ซูพ่อ” และ “กงพ่อ” ดังนี้

1. ซูพ่อ หมายถึง พิธีที่จัดขึ้นเป็นการส่วนตัวภายในบ้าน ไม่มีการกำหนดวันที่แน่นอน โดยคนจีน และคนไทยเชื้อสายจีนแต่ละกลุ่มจะมีการกำหนดวันของกลุ่มตนเอง เช่น คนจีนกวางตุ้ง และคนจีนแคะ

ส่วนใหญ่จะจัดพิธีนี้ในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 7 ตามปีจันทรคติจีน แต่คนจีนฮกเกี้ยน ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่มีจำนวนมากที่สุด จะถือเอาวันที่ 15 ค่ำ เดือน 7 ตามปีปฏิทินจีน เป็นวันเซ่นไหว้บรรพบุรุษของตน พิธีการเซ่นไหว้นั้นปกติจะแบ่งเป็น 3 ช่วงเวลา ได้แก่ ช่วงเช้า ช่วงสาย และช่วงเย็น โดยช่วงเช้า จะเป็นการไหว้พระพุทธรูป และ/หรือองค์เทวรูปจีน ที่ประดิษฐานอยู่ภายในบ้าน สิ่งของที่นำมาถวายจะเป็นอาหารคาวหวานและผลไม้ต่างๆ เป็นหลัก ส่วนบ้านใดที่มีองค์เทวรูปจีนประดิษฐานอยู่ด้วย อาจถวายชุด “ห้อยเส้่ง” ที่ประกอบด้วยอาหารคาวจำนวน 5 อย่าง จัดวางไว้ในถาดเดียวกัน เช่น ไก่ต้ม หมูต้ม เป็ดต้ม ไข่ไก่ต้ม ปลาหมึกแห้ง ปูต้ม ปลาทอด เป็นต้น ตามแต่จะหาได้ในพื้นที่นั้นๆ หรือตามความชอบของเจ้าของบ้าน นอกจากนี้ยังมีการไว้พระภูมิเจ้าที่ หรือเจ้าบ้านเจ้าเรือนควบคู่กันไปในช่วงเวลานี้ด้วย และทั้งช่วงเวลาพอสมควรจึงเผากระดาษทอง และจุดประทัดถวายเป็นอันเสร็จพิธี จากนั้นในช่วงสายจะเป็นการไหว้บรรพบุรุษของตนเอง ด้วยชุดอาหารคาวหวาน และผลไม้ต่างๆ รวมทั้งอาจมีชุด “สามเส้่ง” ที่เป็นอาหารคาวจัดวางไว้ในถาดเดียวกัน เช่นเดียวกับชุดห้อยเส้่ง แต่จะมีอาหารเพียง 3 อย่างเท่านั้น โดยสิ่งของทั้งหมดจะนำมาจัดวางไว้บนโต๊ะด้านหน้า “ซินจู๋” หรือป้ายบรรพชนที่ทำด้วยไม้แกะสลักชื่อแซ่บรรพบุรุษ ซึ่งบางบ้านอาจไม่มีป้ายบรรพชน แต่มีป้ายที่เขียนชื่อบนกระดาษใส่กรอบหรือบางบ้านอาจมีเพียงรูปภาพของบรรพบุรุษผู้วายชนเท่านั้น ส่วนการจัดโต๊ะอาหาร ปกติจะมีการจัดวางถ้วยใส่ข้าวสวย พร้อมตะเกียบ และช้อน รวมทั้งแก้วเหล้าและแก้วน้ำชาวางไว้ที่โต๊ะพิธี และจัดวางเก้าอี้ไว้รอบๆ โต๊ะพิธีนั้นเพื่อให้บรรพบุรุษของตนได้นั่งด้วย เมื่อจัดเตรียมสิ่งของต่างๆ เรียบร้อยแล้ว จึงจุดธูปเทียนอัญเชิญบรรพบุรุษของตนให้มากินสิ่งของเซ่นไหว้เหล่านั้น จากนั้นจะเป็นการรอเวลาอันสมควร จึงทำการไถ่ถามว่าได้อกินสิ่งของเซ่นไหว้นั้นอิมหนาสำราญหรือยัง ด้วยวิธีการเสี่ยงทายที่เรียกว่า “ปู้โป้ย” โดยการโยนไม้โป้ยขึ้นเบื้องหน้า หากไม้โป้ยที่ตกลงสู่พื้นอยู่ในลักษณะคว่ำอันหนึ่งและหงายอันหนึ่ง เรียกว่า “อันโป้ย” แสดงถึงการตอบรับจึงทำการเผากระดาษเงิน หรืออาจมีกระดาษทองด้วยเพื่อส่งไปให้วิญญาณบรรพบุรุษได้ใช้จ่ายในยมโลก และจบลงด้วยการจุดประทัด เป็นอันเสร็จพิธี อนึ่ง ในปัจจุบันส่วนใหญ่มักใช้เหรียญสดต่างชนิดต่างๆ แทนไม้โป้ย โดยถือเอาด้านหัวและด้านก้อยของเหรียญ (ด้านที่ต่างกัน) เป็นเกณฑ์แทนการคว่ำและหงายของไม้โป้ย ส่วนช่วงเวลาบ่ายหรือเย็น จะเป็นการเซ่นไหว้ “โฮเฮียตี้” หรือวิญญาณพนจ้ออื่นๆ ตามที่กล่าวมาแล้ว โดยมีการจัดเตรียมอาหารคาวหวาน และผลไม้ต่างๆ เช่นเดียวกับการเซ่นไหว้บรรพบุรุษของตน และมีการจัดวางถ้วยใส่ข้าวสวย ตะเกียบ ช้อน แก้วเหล้า และแก้วน้ำชา ไว้พอเป็นพิธีประมาณ 1-3 ชุด แล้วจุดธูปบอกกล่าวเชื้อเชิญโฮเฮียตี้ให้มารับสิ่งของเซ่นไหว้นั้น โดยมีการปักธูป 1 ดอก ไว้บนอาหารแต่ละจาน และเมื่อได้เวลาพอสมควรจึงเผากระดาษเงิน หรืออาจมีกระดาษทอง และสิ่งของเครื่องใช้ที่ทำด้วยกระดาษต่างๆ แล้วจึงจุดประทัด ถือเป็นการเสร็จพิธี

ในส่วนของการจัดโต๊ะอาหารสำหรับโฮเฮียตี้ จะจัดไว้ที่นอกชายคาทางด้านหลังของบ้านตามความเชื่อที่ว่า วิญญาณเหล่านี้ไม่อาจเข้ามาภายในตัวบ้านได้ เพราะไม่ใช่เครือญาติของบ้านนั้น พระภูมิเจ้าที่จึงไม่อนุญาตให้เข้าไปในบ้าน อย่างไรก็ตามในปัจจุบันด้วยลักษณะรูปแบบของบ้านสมัยใหม่ที่ไม่ม่เนื้อที่เหลือนอกด้านหลังบ้าน จึงมีการจัดโต๊ะเซ่นไหว้ไว้ที่นอกชายคาด้านหน้าบ้านแทน (Manuchantharat, 2018, June 21)

สำหรับสิ่งของเซ่นไหว้ที่ขาดไม่ได้ คือ เส้นหมี่เหลือง อาจเป็นเส้นหมี่สด หรือเส้นหมี่เหลืองผัด รวมทั้งขนมอั้งกู่ หรือขนมเต๋าแดง และขนมมวดกั้ย หรือขนมพู่ ที่มีความหมายอันเป็นมงคลว่า ความมีอายุมั่นคงขงขวยยืน และมีความเจริญรุ่งเรืองตลอดไป นอกจากนี้ในปัจจุบันชุดอาหารคาว ห้อยเส้่ง และสามเส้่ง รวมถึงชุดกระดาษเงิน กระดาษทอง และสิ่งของเครื่องใช้ที่ทำด้วยกระดาษ เช่น บ้าน โทรศัพท์ รถ เสื้อผ้า เป็นต้น สามารถหาซื้อได้เป็นชุดในห้างสรรพสินค้าหรือร้านขายเครื่องสังฆภัณฑ์ทั่วไป ทำให้เกิดความสะดวกสบายมากขึ้น

2. กงป้อ หมายถึง พิธีเซ่นไหว้ที่คนในแต่ละชุมชนร่วมกันจัดขึ้น เพื่อระลึกถึงดวงวิญญาณที่เป็นญาติสนิทมิตรสหาย หรือผู้ที่เคยอาศัยอยู่ในละแวกชุมชนนั้น ถือเป็น การแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพชน เป็นการแสดงพลังความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชน โดยจัดขึ้นในพื้นที่สาธารณะประจำชุมชนนั้นๆ หรือในพื้นที่ใกล้เคียง มีรายละเอียดการจัดงาน ดังนี้

วันที่ 13 เดือน 7 ตามปีจันทรคติจีน จัดพิธีพ้อต่อที่พิพิธภัณฑสถานไทยหัว ถนนกระเป๋ เรียกว่า “ตัวโพ่ผ้อ”

วันที่ 15 เดือน 7 ตามปีจันทรคติจีน จัดพิธีพ้อต่อที่ศาลเจ้าจ้อซุกัง ไกล้วงเวียนสุรินทร์

วันที่ 16 เดือน 7 ตามปีจันทรคติจีน จัดพิธีพ้อต่อที่ศาลเจ้าจ้ออ้ออง ถนนกระเป๋

วันที่ 17-18 เดือน 7 ตามปีจันทรคติจีนจัดพิธีพ้อต่อที่ตลาดสด ถนนระนอง

วันที่ 18 เดือน 7 ตามปีจันทรคติจีน จัดพิธีพ้อต่อที่อำเภอกะทู้ เรียกว่า “แกผ้อ”

วันที่ 19 จนถึงวันสุดท้าย เดือน 7 ตามปีจันทรคติจีน จัดพิธีพ้อต่อในชุมชนบางเหนียว ที่ศาลเจ้าเซ่งเต็กเป้ว

วันที่ 20 เดือน 7 ตามปีจันทรคติจีน จัดพิธีพ้อต่อที่พิพิธภัณฑสถานไทยหัว ถนนกระเป๋ เรียกว่า “เกี้ยนเต็กผ้อ”

“เกี้ยนเต็กผ้อ”

วันที่ 21 เดือน 7 ตามปีจันทรคติจีน จัดพิธีพ้อต่อที่ศาลเจ้ากัวเหล็งอ้ออง ถนนตะกั่วป่า

ชุมชนอ่าวเก

วันที่ 22 เดือน 7 ตามปีจันทรคติจีน จัดพิธีพ้อต่อที่อำเภอกะทู้ บริเวณศาลเจ้าต๋องย่องสู

เรียกว่า “บาบ่าผ้อ”

วันที่ 25 เดือน 7 จัดพิธีพ้อต่อที่อำเภอกะทู้ บริเวณศาลเจ้าต๋องย่องสู เรียกว่า “อ้ามผ้อ”

ภาพที่ 1 การเซ่นไหว้ในชุมชนบางเหนียว ที่ศาลเจ้าเซ่งเต็กเป้ว

ส่วนหนึ่งของการจัดงานพ้อต่อ เป็นการรำลึกถึงบรรพชนกลุ่มอั้งยี่ในจังหวัดภูเก็ต จำนวน 2 กลุ่ม ได้แก่ อั้งยี่หิ้นปุ่นเถ่าก้ง และอั้งยี่หิ้นเกี้ยนเต็ก ที่เกิดความขัดแย้งกับนายเหมือง และเจ้าเหมือง ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท จนนำไปสู่การก่อกบฏ ในวันที่ 17 เดือน 6 ตามจันทรคติจีน หรือ “วันหลักไฉ่จ้งซิด” มีการรบราฆ่าฟันกันและมีการจุดไฟเผาสถานที่ต่างๆ ทำให้มีผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ครั้งนั้นเป็นจำนวนมาก คนจีนรุ่นต่อมาจึงได้ร่วมกันสร้างอ้าม หรือศาลเจ้า เพื่อแสดงสัญลักษณ์ของกลุ่มคนจีนบรรพบุรุษตระกูลต่างๆ คือ “อ้ามต๋องย่องสู” ที่มีความหมายว่าเป็นศาลของผู้กล้าหาญ มีความซื่อตรง ซื่อสัตย์ต่อกัน และยังเป็นศาลคุ้มครองหมู่บ้าน เพื่อให้เป็นที่สถิตของดวงวิญญาณผู้ที่เสียชีวิต แสดงความเป็นพื้นที่ของบรรพชนวีรบุรุษผู้กล้าที่มีความเกื้อกูล

ต่อกัน และช่วยปกป้องผลประโยชน์ของคนจีน ศาลแห่งนี้จึงถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยคณะกรรมการศาลเจ้า ได้จัดทำบุญให้ผู้ล่วงลับเหล่านั้นในงานพื้อต่อที่เรียกว่า “บ่าบ่าผ้อ” และ “อ๋ามผ้อ” ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว การจัดงานพื้อต่อของชุมชนต่างๆ เป็นการสร้างพื้นที่ของภูเก็ทให้กลายเป็น “พื้นที่โลกมนุษย์” กับ “พื้นที่ยมโลก” เป็นพื้นที่เชิงซ้อนของมนุษย์ และวิญญาณ โดยการประกอบพิธีกรรมได้จัดอยู่บนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในศาลเจ้า และพื้นที่ประดิษฐ์ที่ใช้เฉพาะในการทำพิธีกรรมมีการใช้พื้นที่เป็นฉาก เป็นเวที เป็นมหรสพ มีบุคคลสำคัญทั้งคนไทยเชื้อสายจีน และคนอื่นๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ที่มีส่วนร่วมในพิธีกรรม ที่มีการหมุนเวียนและร่วมกันดำเนินการใน “มิติช่วงเวลาในพื้นที่แห่งความศักดิ์สิทธิ์” สอดคล้องกับที่ Durkheim. (1965) กล่าวว่า พื้นที่ในระบบสังคมวัฒนธรรมจะถูกแบ่งออกเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในบริบทของพิธีกรรมทางศาสนา (Sacred) กับพื้นที่ธรรมดาโลก (Profane) ดังนั้น อำนาจศักดิ์สิทธิ์ได้รับการจัดให้อยู่ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และอำนาจทางการเมือง ครอบอยู่ในพื้นที่ธรรมดาของโลก (Samuthakhup, et al., 1996, p.34) ภายใต้จักรวาลวิทยาที่เกิดปรากฏการณ์มิติทางศาสนากับความสัมพันธ์ในวิถีชีวิตที่เป็นพลวัต เกิดการแพร่ขยายของพิธีกรรม และก่อให้เกิดความเชื่อทางวัฒนธรรมที่นำไปสู่ความเป็นอัตลักษณ์ในพื้นที่ของสังคมสมัยใหม่ในภูเก็ท ทำให้ประเพณีและพิธีกรรม มีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมดังเช่นปัจจุบัน

2. สัญลักษณ์แห่งความเชื่อสื่อผ่านตึกตากระดาศ และสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ในรูปแบบพิธีกรรม

รูปแบบการจัดงานพื้อต่อแบบ “กงผ้อ” ในชุมชนต่างๆ อาจมีความแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ และตามคติความเชื่อพื้นถิ่นที่มีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงไปตาม “กาละ-เทศะ” และตามความสามารถในการบริหารจัดการของชุมชนนั้นๆ ซึ่งมีองค์ประกอบโดยรวม 4 ประการ ดังนี้

1. องค์เทพประธาน และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว จะมีการจัดโต๊ะหรือแท่นบูชาตามธรรมเนียมปฏิบัติ โดยมีองค์เทพพื้อต่อกั้งไต้อ หรือองค์เทพไต้อเอี้ย เป็นประธานในพิธีตามความเชื่อของคนจีนในจังหวัดภูเก็ท ที่เชื่อว่าทรงเป็นองค์อวตารปางหนึ่ง (ปาง) ของเจ้าแม่กวนอิม ทำหน้าที่คอยควบคุมดูแลเหล่าวิญญาณต่าง ๆ ที่ขึ้นมาบนโลกมนุษย์ ไม่ให้แย่งชิงอาหารของเซ่นไหว้ และติดตามวิญญาณที่ยังไม่ยินยอมกลับตามกำหนดเวลาที่ประตู่วิญญาณปิด (Manuchantharat, 2018, June 21) สอดคล้องกับที่ Konanthakiat. (2003, p.78) กล่าวว่า หลังจากที่พระพุทธศาสนาหายานเผยแผ่เข้าประเทศจีน เมื่อ พ.ศ. 610 ความเชื่อเรื่องระบบนรกของคนจีนก็ปรับเปลี่ยนไปเป็นนรกในทางพุทธศาสนาหายาน มีพญายมประจำนรก 10 ขุม ซึ่งองค์เทพผู้ควบคุมดวงวิญญาณ เกิดจากการอวตารของพระโพธิสัตว์ ทำให้บางศาลเจ้ามีการตั้งปฏิมาพระยม ซึ่งบางตำนานว่าเป็นพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์หรือพระกวนอิม เพื่อให้ท่านช่วยดูแลวิญญาณต่างๆ ให้มารับเครื่องเซ่นไหว้

ลักษณะขององค์เทพพื้อต่อกั้งไต้อ หรือองค์เทพไต้อเอี้ย ปรากฏตามเทวรูปที่ประดิษฐานเป็นองค์ประธานอยู่ภายในศาลเจ้าเซ่งเต็กเกี้ยว ชุมชนบางเหนียว มีรูปลักษณ์เป็นรูปกายสีด้า มี 8 พระกร ใบหน้าดูร้ายน่ากลัวเหมือนพญายม โดยในช่วงเวลาการจัดงานพื้อต่อของศาลเจ้า จะมีพิธีกรรมอัญเชิญไฟศักดิ์สิทธิ์ เรียกว่า “พิธีเซี้ยเอี้ยวไหย่” และพิธีกรรมส่งกลับ เรียกว่า “พิธีส่งเอี้ยวไหย่” ขององค์เทพไต้อเอี้ยด้วย นอกจากนี้ ด้านหลังเทวรูปองค์เทพไต้อเอี้ยจะมีประติมากรรมนูนสูงที่แสดงรูปลักษณ์สื่อความหมายขององค์เทพผู้เป็นใหญ่ในนรกภูมิ คือ องค์เทพเจียมโหลเทียนจ้อ ซึ่งมีตำแหน่งเป็นพญายมบาล ที่มีอำนาจบัญชาการในยมโลก และตัดสินพิพากษาลงทัณฑ์เหล่าดวงวิญญาณภูตผีต่างๆ จึงเป็นที่เกรงกลัวของดวงวิญญาณเหล่านั้น และยังมียอด “นิรมยบาล” หรือยมทูตสององค์ ได้แก่ องค์หนิวไถว และองค์หม่าเมี่ยน ที่มีบทบาทคอยควบคุมภูตผีวิญญาณที่ไม่ยอมกลับเมื่อนรก สอดคล้องกับที่ Konanthakiat. (2002, pp.144-145) กล่าวถึงยมทูตในนรกขุมที่ 5 ว่า เหล่าดวงวิญญาณที่ได้กระทำผิดต่อบิดามารดา หรือลูกทมิฬบิดามารดา ลูกที่อกตัญญู เมื่อดวงวิญญาณบาปต้องมารับโทษ จะมีองค์ยมทูต 2 องค์ มีลักษณะรูปลักษณ์ตัวเป็นมนุษย์ หน้าตาศีรษะเป็นวัว

ในมือถืออาวุธสามง่าม และง้าวโซ่ และรูปลักษณะตัวเป็นมนุษย์ ศีรษะเป็นม้า ในมือถือมีดตะขอเหล็ก โซ่ทั้งสององค์เป็นองค์รัชแห่งยมพิภพ ปฎิมากรรมเหล่านี้จึงนับเป็นสัญลักษณ์ทางความหมายตามความเชื่อ เป็นการสร้างอัตลักษณ์ผ่านเรื่องเล่าตามตำนานองค์เทพ

ในส่วนของชุมชนหรือศาลเจ้าที่จัดงานพ้อต่อ แต่ไม่มีกิมซิ่น หรือเทวรูปองค์เทพไต่ซื่อเอี้ย จะมีการจัดทำประติมากรรมตุ๊กตากระดาษของค์เทพไต่ซื่อเอี้ย หรือจัดทำป้ายชื่อองค์เทพไต่ซื่อเอี้ยที่ทำด้วยกระดาษขึ้นแทน โดยหลังเสร็จสิ้นพิธีกรรมแล้ว ตุ๊กตากระดาษหรือป้ายชื่อกระดาษนั้น จะถูกเผาเป็นการส่งกลับองค์ไต่ซื่อเอี้ยขึ้นสู่สวรรค์ เว้นแต่ป้ายชื่อที่มีการแกะสลักด้วยไม้อย่างถาวร จะมีการอัญเชิญไปเก็บไว้ในสถานที่ที่เหมาะสม และอัญเชิญกลับมาในงานพิธีอีกครั้งในปีต่อๆ ไป นอกจากนี้ ในบางพื้นที่จัดงานพ้อต่อ จะมี “ซินจู๋” หรือแผ่นป้ายบรรพชนด้วย เช่น ศาลเจ้าต้องย่งฮู ชุมชนกระทุ้จะมี “ซินจู๋” หรือแผ่นป้ายบรรพชนของกลุ่มฮั้งยี่ เป็นต้น ส่วนลำดับการไหว้บูชาจะเป็นไปตามขั้นตอนปกติ เริ่มจากไหว้ที่ก้อง (เทวดา) ไหว้องค์เทพไต่ซื่อเอี้ย ตามด้วยองค์เทพต่างๆ และไหว้ป้ายชื่อดวงวิญญาณบรรพบุรุษ และผู้ที่เสียชีวิตที่อาจตั้งอยู่ ณ สถานที่นั้นด้วย และจบลงด้วยการเผากระดาษทอง/กระดาษเงิน แล้วจึงจุดประทัด

ภาพที่ 2 องค์เทพพ้อต่อกั้งไต่ซื่อ หรือองค์เทพไต่ซื่อเอี้ย

ภาพที่ 3 ประติมากรรมตุ๊กตากระดาษของค์เทพไต่ซื่อเอี้ย

2. การป้ายบัว หมายถึง การจัดอาหารคาวหวานที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมวางเรียงรายบนโต๊ะพิธี โดยมีจุดเด่นที่มีการประดิษฐ์ประดอยอาหารคาวหวานเหล่านี้ให้ดูวิจิตรสวยงาม เช่น การแกะสลักพืชผักผลไม้ การจัดขนมต่างๆ เป็นรูปทรงเรขาคณิต การจัดเมล็ดธัญพืชให้เป็นรูปมังกรหรือสัตว์ต่างๆ ในวรรณคดีจีน และการประดับตกแต่งเป็นลวดลายตามจินตนาการ เป็นต้น นับเป็นการแสดงออกในทางศิลปะประดิษฐ์แบบจีนผสมผสานระหว่างความประณีตแบบไทย ที่สั่งสมและมีพัฒนาการมาอย่างยาวนานส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งนี้ศิลปะประดิษฐ์ด้านอาหารในปัจจุบัน ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา และองค์กรต่างๆ เข้าร่วมแสดงผลงาน และในบางพื้นที่ของชุมชนได้จัดการประกวดศิลปะประดิษฐ์ด้านอาหารด้วยสำหรับอาหารคาวหวานที่ใช้ในการเซ่นไหว้ของแต่ละชุมชนเป็นไปตามฤดูกาล แต่ล้วนสื่อความหมายที่เป็นมงคล เช่น หมู เป็ด ไก่ แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ เส้นหมี่เหลือง แสดงถึงความมีอายุยืนยาว ขนมฮวดไถ่ หรือขนมถั่วฟู แสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง เป็นต้น

3. การจัดแสดงมหรสพต่างๆ ถือเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ เพราะช่วยทำให้เกิดสีสันความบันเทิงของคนในชุมชน และช่วยดึงดูดผู้คนให้เข้าร่วมในงานพอดี ซึ่งในอดีตมหรสพส่วนใหญ่จะเป็นการแสดงลิเก งิ้ว และหนังตะลุง แต่ปัจจุบันมหรสพเหล่านั้นเริ่มหาได้ยากขึ้น จึงมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยและตามสภาพพื้นที่ เช่น มีการแสดงดนตรี มีการฉายภาพยนตร์กลางแปลง มีงานรื่นเริงต่างๆ เป็นต้น การจัดงานพอดีของศาลเจ้า Cheng Teik Biew ชุมชนบางเหนียว จะมีผู้คนมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก เพราะมีร้านค้า และกิจกรรมรื่นเริงต่างๆ มากมาย ทำให้ศาลเจ้าแห่งนี้ที่มีชื่อเสียงในด้านการจัดงานพอดี

4. การคัดเลือก “เจ้าแกล่อจู้” หมายถึง การคัดเลือกกรรมการจัดงานพอดีของชุมชน ถือว่าเป็นบุคคลสำคัญที่มีส่วนในการสืบสานประเพณี โดยในแต่ละปีจะมีการคัดเลือกเจ้าแกล่อจู้ที่หน้าที่แทนประพักองค์เทพพอดีกัน ด้วยวิธีการอ่านรายชื่อบุคคลแล้วทำการโขนไม้เสี่ยงทาย หรือ “บ๊วโป้ย” ตามหลักปฏิบัติทั่วไป ผู้ที่ได้รับการตอบรับ หรือ “อินโป้ย” จากองค์เทพพอดีกันมากที่สุด จะได้เป็นประธานคณะกรรมการหรือที่เรียกว่า “ล่อจู้” ส่วนบุคคลที่ได้รับการตอบรับรองลงมาจะได้เป็นกรรมการ หรือที่เรียกว่า “เจ้าแก” ทั้งนี้เชื่อกันว่าผู้ที่ได้รับหน้าที่เป็นเจ้าแกล่อจู้จะเป็นผู้โชคดีมีความสุขสวัสดิ์ และเป็นสิริมงคลแก่ตัวเองอย่างยิ่ง ส่วนจำนวนเจ้าแกล่อจู้จะแตกต่างกันไปตามแต่ละชุมชน (Manuchantharat, 2018, June 21) กล่าวถึงบทบาท หน้าที่ของเจ้าแกล่อจู้ว่า เป็นผู้ดำเนินการในการจัดงานพอดีของชุมชน มีการ “เต๋เอี้ยน” หมายถึง การออกไปขอรับบริจาคเงินตามศรัทธาจากคนในพื้นที่ชุมชนนั้นๆ และพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อสมทบทุนในการจัดงาน แต่ปัจจุบันการย้ายถิ่นฐานของผู้คนจากชุมชนดั้งเดิมมีมากขึ้น ประกอบกับรูปแบบการจัดงานในปัจจุบันที่ใหญ่โตมากขึ้น จึงทำให้ขอบเขตพื้นที่ในการ “เต๋เอี้ยน” กว้างขวางครอบคลุมพื้นที่ในชุมชนอื่นๆ มากขึ้นด้วย ทั้งนี้เพื่อระดมเงินทุนให้เพียงพอต่อการจัดงาน และให้การจัดงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ เป็นการสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนให้ดำรงอยู่ตามหลักความเชื่อที่ได้รับสืบทอดกันอย่างต่อเนื่อง

3. สัญลักษณ์แห่งความเชื่อสื่อผ่านขนมเต่าแดง และสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์

ขนมเต่าแดง หรือที่เรียกว่า “อังกู้” มีกรรมวิธีการทำมาจากแป้งสาลีผสมน้ำตาล ด้วยการปั้นแบ่งหรือการทำลือกแม่พิมพ์ให้เป็นรูปทรงเต่า เป็นขนมที่ทำขึ้นเพื่อถวายแด่องค์เทพเจ้าเงินทั้งหลายในงานพิธีกรรมต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นเต่าขนาดเล็ก ไม่ใช่เต่าขนาดใหญ่ที่เรียกว่า “ตัวกู้” และมักมีจำนวนไม่มากเท่ากับที่ปรากฏในงานเทศกาลงานพอดี จึงทำให้เต่าแดงกลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญของประเพณีพอดี ที่แสดงถึงความหมายทางสัญลักษณ์ความเชื่อเรื่องคุณงามความดี ความกตัญญูที่มีต่อบรรพชนของคนจีน อันนำไปสู่กระบวนการสร้างงานศิลปะขนมเต่าแดงที่เป็นตัวหมายที่สื่อถึง "เกราะ หรือสิ่งปกป้องคุ้มครอง" ตามความเชื่อว่า เต่า เป็นสัตว์มงคล เป็นพาหนะแห่งสวรรค์ มีอายุยืนยาว สามารถนำพาผู้คนข้ามแดนทรูกันดาร จนล่วงพ้นจากความทุกข์ยากทั้งปวง

เหมือนดังตำนานที่กล่าวถึงเต่าทะเลยักษ์ได้ช่วยพระถังซำจั๋งข้ามทะเลใหญ่อย่างปลอดภัย เมื่อครั้งไปอัญเชิญพระไตรปิฎก ทั้งนี้ในอดีตชนมเต่าที่ทำมาถวายองค์เทพต่างๆ นั้น จะใช้สีขาของแบ่งเป็นพื้น แล้วแต่งแต้มด้วยสีแดงตรงกลาง เรียกว่า “มอฮ้อ” แต่ปัจจุบัน มีการใช้สีผสมอาหารทากะดองเต่าให้เป็นสีแดง และตกแต่งด้วยลวดลายมงคลสีต่างๆ พร้อมการสลักชื่อบุคคล และครอบครัว ที่นำไปถวาย/สลักข้อความ คำอวยพรที่เป็นมงคล เพื่อให้สะท้อนกลับสู่บุคคลในครอบครัวของตน เช่น เจริญรุ่งเรือง มั่งมีศรีสุข สุขภาพแข็งแรง เป็นต้น

ในส่วนที่เกี่ยวกับสีที่ใช้ตกแต่งชนมเต่า นั้น เป็นไปตามความเชื่อที่ชาวจีนยึดถือกันมาว่า สีแดง สีเหลือง สีขาว สีดำ และสีเขียว เป็นสีแท้ซึ่งเป็นสีประจำธาตุทั้ง 5 สอดคล้องกับที่ Chantaranon. (2003, pp.73-77) กล่าวถึงสีในความเชื่อของคนจีนว่ามี 5 สี 5 ธาตุ เมื่อสีทั้ง 5 สี รวมกันจะกลายเป็นพลังอันยิ่งใหญ่ที่ขจัดสิ่งเลวร้าย ภูตผีปีศาจให้หมดสิ้นไป รวมทั้งช่วยให้พ้นทุกข์พ้นภัยพิบัติ กลายเป็นโชคอันยิ่งใหญ่ โดยสีเริ่มมีบทบาทในงานศิลปะของจีนมากขึ้นในช่วงต้นราชวงศ์ซางโจว นอกจากนี้ ในมณฑลอานฮุยที่มีการแสดงอุปรากรจีนด้วยการใส่หน้ากาก มีการอัญเชิญองค์เทพจากสวรรค์เพื่อสถิตบนยอดฉัตรที่ปักอยู่ มีการใช้ผ้าสีแดง สีขาว สีเหลือง สีเขียว และสีดำ ประดับประดาไว้บริเวณพื้นที่ลานพิธี รวมทั้งในวันสารทจีน เดือน 7 ของคนจีนตามหมู่บ้านต่างๆ จะมีการประดับป้ายผ้าสีของธาตุทั้ง 5 เรียกว่า อู่สิง คือ ธาตุไม้ ธาตุไฟ ธาตุดิน ธาตุทอง และธาตุน้ำ ทั้งนี้สีแท้ซึ่งของธาตุทั้ง 5 ที่นำมาใช้เพื่อสื่อถึงความเป็นธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับพิธีกรรม ศาสนา มีความหมายโดยนัยยะสำคัญ ดังนี้

1. สีแดง หมายถึง ธาตุไฟ แทนความหมายถึง ความโดดเด่น ความกระตือรือร้น ความอบอุ่น และความเจริญรุ่งเรือง เป็นสีแห่งสิริมงคลที่บรรจงทาลงบนตัวเต่า
2. สีเหลือง หมายถึง ธาตุดิน แทนความหมายถึง ความอดทนหนักแน่น ความเพิ่มพูน ความมั่นคง ความสูงศักดิ์ และความมีอำนาจ เป็นสีประจำขององค์พระจักรพรรดิ
3. สีขาว หมายถึง ธาตุทอง หรือธาตุเหล็ก แทนความหมายถึง ความรวดเร็ว ความแข็งแรง เด็ดขาด ยุติธรรม และความสงบ
4. สีดำ หมายถึง ธาตุน้ำ แทนความหมายถึง ความเฉลียวฉลาด ความลึกซึ้ง ความลึกลับ ซ่อนเร้น และการปรับตัวตามสภาพ
5. สีเขียว หมายถึง ธาตุไม้ แทนความหมายถึง ความเจริญเติบโต ความสวยงาม และความสงบสุข

ภาพที่ 4 ชนมเต่าแดง

หลังจากเสร็จสิ้นพิธีการถวายเต่าแดง ผู้ที่นำเต่าแดงมาถวายอาจขอนำเต่าแดงนั้นกลับไปรับประทานที่บ้านร่วมกับลูกหลาน ส่วนเต่าแดงที่ผู้ถวายไม่ได้นำกลับ คณะกรรมการจัดงานจะแจกจ่ายให้แก่ผู้เข้าร่วมพิธีได้รับ

ประทานเป็นสิริมงคล โดยการตัดแบ่งเป็นชิ้นๆ ที่สามารถรับประทานได้ทันที หรืออาจนำไปชุบไข่ทอดเพื่อเพิ่มรสชาติให้ดียิ่งขึ้น และยังมี “การปล่อยเต่าแดง” ซึ่งผู้ที่ต้องการนำขนมเต่าแดงกลับไปรับประทานที่บ้าน จะมีการอธิษฐานขอจากองค์เทพพืดอกั้ง อาจเป็นการขอพรโดยไม่มีเงื่อนไข หรือการขอที่มีเงื่อนไขว่าจะนำขนมเต่าแดงมาถวายคืนแด่องค์เทพพืดอกั้งในปีต่อไปตามจำนวนที่อธิษฐานไว้ ถือเป็นกรวิงวอนต่อองค์เทพด้วยการเพิ่มจำนวนขนมเต่าแดงมากขึ้น หรือขนาดตัวใหญ่ขึ้น อันเป็นกุศโลบายของการสืบสานให้ขนมเต่าแดงยังคงปรากฏเป็นสัญลักษณ์ทางความเชื่อคู่กับเทศกาลพืดอกั้งตลอดไป จึงทำให้ขนมเต่าแดงมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในทุกๆ ปี

ภาพที่ 5 การปล่อยขนมเต่าแดง

สรุป

พืดอกั้ง หรือสารทจีน ของจังหวัดภูเก็ต มีที่มาจากคติความเชื่อในศาสนาเต๋า ขงจื้อ และพุทธศาสนา มหายานแบบจีน ที่ผสมผสานกันเป็นเนื้อเดียวกัน และถือกำเนิดขึ้นในจังหวัดภูเก็ตโดยบรรพบุรุษชาวจีนโพ้นทะเลที่เข้ามาอาศัยอยู่ในจังหวัดภูเก็ต มีการจัดงานประเพณีนี้ขึ้นภายในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ ในช่วงเดือน 7 ตามปีจันทรคติจีน ตามแนวทางศาสนาที่ตนเคยปฏิบัติมา โดยมีจุดประสงค์สำคัญ คือ การแสดงออกถึงความกตัญญู กตเวทิต์ต่อบรรพชนด้วยการประกอบพิธีเช่นไหว้ อุทิศกุศลผลบุญไปให้บรรพบุรุษ ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับ และเหล่าวีรชนที่เสียสละเพื่อส่วนรวม รวมทั้งเหล่าวิญญาณอื่นๆ ที่ไร้ญาติให้หลุดพ้นจากความทุกข์ยาก เป็นการช่วยขจัดเคลาและจรรโลงจิตใจของตนให้อ่อนน้อม ผ่องใส มีความรักความสามัคคีในหมู่คณะ สามารถฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ ในการดำรงชีวิตได้ด้วยดี จนเกิดเป็นประเพณีที่ส่งผ่านต่อมาสู่ลูกหลานในรุ่นต่อๆ มาจนถึงปัจจุบัน

คนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดภูเก็ตได้ร่วมกันสืบทอดประเพณีพืดอกั้งของบรรพบุรุษชาวจีนตามแนวทางดั้งเดิมมาอย่างต่อเนื่อง โดยปัจจุบันเทศบาลนครภูเก็ต การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภูเก็ต และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต รวมทั้งภาคีเครือข่ายทางวัฒนธรรม และประชาชนทั่วไปร่วมเป็นเจ้าภาพจัดงานประเพณีพืดอกั้งของชุมชนต่างๆ ในจังหวัดภูเก็ตเป็นประจำทุกปี เพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพชนคนจีน ที่เป็นผู้ก่อร่างสร้างเมืองภูเก็ต อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมด้านการเรียนรู้วัฒนธรรมและประเพณีของเยาวชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคติความเชื่อ การประกอบพิธีกรรมที่เป็นสัญลักษณ์แห่งความเชื่อ ด้วยการสร้างสัญลักษณ์ทางศิลปะประติมากรรมตุ๊กตาระดาศของค์เทพไต่ซือเอี้ย และสัญลักษณ์ความเชื่อสื่อผ่านขนมเต่าแดง เป็นปรากฏการณ์ในพื้นที่ทางสังคมของบรรพบุรุษชาวจีนและลูกหลานที่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน ตลอดจนเป็นการยกระดับชุมชนในบริบทการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในเขตเมือง ให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ อันจะช่วยส่งผลให้เกิดความมั่นคงในการพัฒนาเศรษฐกิจทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ

“พื่อต่อ” ตัวแบบสำคัญของการแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทิต่อบรรพชน และควมมีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น ทั้งยังช่วยเสริมสร้างความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ จึงเป็นมรดกทางประเพณีและวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ ที่บรรพบุรุษชาวจีนได้มอบให้ลูกหลานคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดภูเก็ต ถือเป็นประเพณีที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบสานให้ดำรงคงอยู่ตลอดไป

Reference

- Beijing Chinese, College of, et al. (2007). **General knowledge about Chinese history**. Bangkok : Sukkhapabjai.
- Chantaranon, P. (2003). **Chinese way**. Bangkok : Plan Printing.
- Chuenpimonchankit, S. (2018, June 25). President, Hokkien Chinese culture philosopher. Interview.
- Durkheim, E. (1965). **The Elementary Forms of the Religious Life**. New York : The Free Pree.
- Konanthakiat, C. (2002). **Buddha, Bodhisattva, Chinese deities**. (5th ed). Bangkok : Amarin Printing and Publishing.
- Konanthakiat, C. (2003). **Chinese tradition are like, different and weird**. (2nd ed). Bangkok : Amarin Printing and Publishing.
- Manujuntharat, S. (2018, June 21). President, Hokkien Chinese culture philosopher. Interview.
- Pattranupravat, R. (2009). Festivals and Rituals of Chinese Shrines in Samutsongkhram province. **University of the Thai Chamber of Commerce Journal Humanities and Social Sciences** [Online], 29, (3). Available : http://utcc2.utcc.ac.th/utccjournal/journal_book. [2018, August 7].
- Samuthakhup, S., et al. (1996). **Spirit-Medium Cult Discourses and Crisis of Modernity in Thailand**. Bangkok : SAC Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre.
- Seng Tek Ben, Shrine. (n.d.). **History of Seng Tek Ben Thin Shrine, Phuket and the origin of the tradition of thin and sticky**. n.p.
- Sikkhakosol, T. (2014). **Chinese festivals and offerings**. Bangkok : Matichon.
- Thapanee, (pesud.). (2006). **Local rituals and beliefs**. Bangkok : saengdao.
- Wasinanon, N. (2009). **Chinese Arts and Culture**. Bangkok : Sukkhapabjai.
- Wongwiphak, C. (2012 October-2013 March). Beliefs, traditions, rituals, changes in the stream Culture. **The Journal of the Thai Khadi Research Institute**, 10(1), 7.